

“CARCER, CARCERIS”

SOBRE UN POSSIBLE ASSENTAMENT ROMÀ AL POBLE DE CÀRCER (VALÈNCIA)

Dario Pérez Vidal

1. Introducció

Per introduir aquest treball cal dir de primeres que ens trobem amb un gran silenci per les fonts escrites, no molts autors, sobretot cronistes medievals i moderns, mencionen molt tímidament el municipi de Càrcer. Ha sigut aquest silenci el que m’ha dut a qüestionar-me sempre sobre la pròpia conformitat de creure quin era l’origen de Càrcer, població convencionalment atorgada a una fundació islàmica. Era aquest un plantejament correcte? Sincerament, l’eina més esmolada que posseeix l’historiador és la seua pròpia curiositat, i aquesta última va ser el motor d’engedada del present estudi.

Com dèiem, quan les fonts documentals no solen esclarir suficientment les qüestions que es pretenen cercar, l’arqueologia és la disciplina que s’encarrega d’aportar, amb l’estudi de les evidències materials, la informació convenient. Però ací de nou, ens trobem que al llarg de la nostra història, han sigut poques les intervencions arqueològiques que s’han escomès al casc municipal; tan sols dues apareixen registrades a l’inventari de jaciments arqueològics de la Generalitat Valenciana, en part mal documentades i amb notables deficiències, segurament per la naturalesa d’emergència de les mateixes.

Reconstruir un passat pràcticament des del no-res és molt complicat: sense estructures arquitectòniques o construccions, sense materi-

als consultables, ni restes de ningun tipus¹ (solament mencionades i en el millor dels casos circumstancials), i per acabar, fonts escrites plenes d’intertextualitat i subjectivades per les contemporaneïtats que envolten els pocs autors que han citat el terme “Càrcer” a les seues pàgines.

Doncs havent esmentat totes les contrarietats i restriccions en quant a dades i informació que ens envolten, començarem fent un desglossament de tot allò que hem pogut reunir. Els dos pivots en els que anem a fonamentar la nostra hipòtesi van a ser: en primer lloc la bibliografia i en segon lloc les restes arqueològiques contrastades històricament amb les immediacions d’altres municipis de la Vall. És a dir, tot allò que ens poden aportar les fonts i els materials que tracten els jaciments d’època antiga que trobem en la Vall de Càrcer, i que per aproximació, poden desdibuixar un passat, tot i que esquemàtic.

2. Situació geogràfica

La Vall de Càrcer és una subcomarca localitzada dintre de la província de València. Sabem que aquesta es troba emmarcada orogràficament: a l’est per la frontera fluvial del riu Albaida, al nord les muntanyes de Gavarda i Antella (últims contraforts de la serra cretàcia del Cavalló) i sobretot la secular barrera que supo-

¹ En gran part derivades de males polítiques públiques en la gestió del patrimoni històric municipal existent al segle XX, sobretot escomeses durant el període de Transició Democràtica del nostre país.

Figura 1.-

Mapa Físic de la Comunitat Valenciana (Font: Institut Cartogràfic Valencià, Escala 1:300.000, Vista Aproximada)

sava el riu Xúquer, abans de la construcció del pont de Gavarda al 1917. A l'oest i el sud-oest es troben les serres del Castellet i del Montot (incloses en la Serra d'Enguera), trobant-se darrere d'aquestes la Canal de Navarrés. Finalment pel sud, entre els rius Sellent i de nou Albaida, trobem la confluència dels sistemes de la Serratella i del Terrafort, que podríem considerar extensions de la pròpia Serra de la Plana.

3. Les restes arqueològiques

El perquè no disposem de proves ni evidències arqueològiques es respon fàcilment. La pròpia dinàmica constructiva del municipi s'ha concentrat convencionalment a la mateixa zona, actuant més o menys d'epicentre (com és usual a l'època medieval, que per cert, és el període històric del que més informació tenim registrada) el que després seria l'arquitectura de poder, en el nostre cas el palau-fortalesa senyorial el Corralot². Partint d'aquest eix, s'ha anat expandint l'activitat urbanística del plànol mu-

nicipal, perllongant-se a través del temps fins aplegar a la imatge que disposem en l'actualitat.

Com veiem a la Figura 2³, la zona que presenta trets fisonòmics de conglomeració entorn el nucli més primitiu del poble, coincideix amb el perímetre on Demetrio Cueves situa l'assentament de la que seria posteriorment la primera alqueria islàmica del municipi⁴.

Aquest dibuix ens podria dur a pensar que si en el cas de que hagués existit un nucli o assentament antic, imaginem que d'origen romà, es trobaria molt probablement soterrat per les capes constructives de cronologies posteriors, en les que sens dubte s'hagueren reaprofitat almenys part estructures preexistents (majoritàriament aquelles relacionades en la indústria, les vies de comunicació i les xarxes hidrogràfiques).

És per aquest motiu que trobem el que hem presentat com un forn ceràmic d'època romana (no sabem exactament de quina cronologia) immers en el que defensem com el casc

² Recinte arquitectònic on els testimonis orals i la pròpia cultura popular situen elements monolítics, escriptures epigràfiques, pintures parietals de cronologies realment incertes, i inclús galeries columnades, que podrien apuntar cap a obres romanes donades les característiques (?).

³ Partim des de la fotografia aèria històrica més antiga que hem pogut aconseguir, que mostrarà sempre menys expansió i alteracions del plànol urbanístic. En aquest treball hem utilitzat: "Ejército del aire, Centro cartográfico y fotográfico del ejército (CECAF) - Toda la Comunitat Valenciana (1945-1946) - Fotograma 157 Pasada 157 Vuelo VF_19451946_Americano_Serie_A_45000_pan".

⁴ CUEVES SUÑER, DEMETRIO (1967). "Referencias históricas de Càrcer".

Figura 2.-
 Mapa del poble de Càrcer on es delimita el casc antic coincident a l'actual barri de Sant Roc i part dels carrers de l'Església i Santa Ana.

antic del municipi. Ens basem en la descripció de la pròpia fitxa arqueològica que va donar a llum aquesta troballa el 1992, en la que apareix textualment: “...al carrer del teular es van descobrir les restes d'un possible forn de terrisseria, probablement romà. Posteriorment, va ser una alqueria islàmica”⁵. Una informació que corroboren els escrits d'Enrique Pla Ballester⁶ i també de Daniel Serrano Várez⁷.

Si com a punt de partida utilitzem aquest forn de terrisser, podríem defensar una associa-

ció directa a una estructura poblacional de més o menys envergadura, molt probablement una *villa* o un *tuguria*⁹ romans.

El fenomen de les *villae* cal contemplar-lo dintre del procés d'expansió agropecuària de la Hispània romana, sobretot a partir del període Imperial. Sabem que aquests centres poblacionals tindrien de mitja entre 60 i 100 hectàrees, eren centres d'explotació en la que es cultivaven terres, es criava bestiar, es sembrava, recol·lectava i emmagatzemava el gra,

⁵ Actualització (31 de Desembre de 1992) de la Fitxa arqueològica de la GVA “AVA: Alqueria Islàmica (Nucli Antic de Càrcer)”.

⁶ “Gran Enciclopedia de la Región Valenciana”, Vol. III, pàg. 32.

⁷ “Yacimientos Ibéricos y Romanos de la Ribera (Valencia. España)”, pàg. 172.

⁸ Donat que no hem pogut trobar ninguna font que referencie quina era la planta més primitiva d'aquest entorn, hem fet utilitzar el plànol proposat per Manuel González al seu estudi de la ceràmica medieval carcerina, per visualitzar un poc les nostres paraules.

⁹ Assentaments romans de caràcter industrial d'extensió reduïda, on els elements arquitectònics i sumptuaris destaquen per la seua absència.

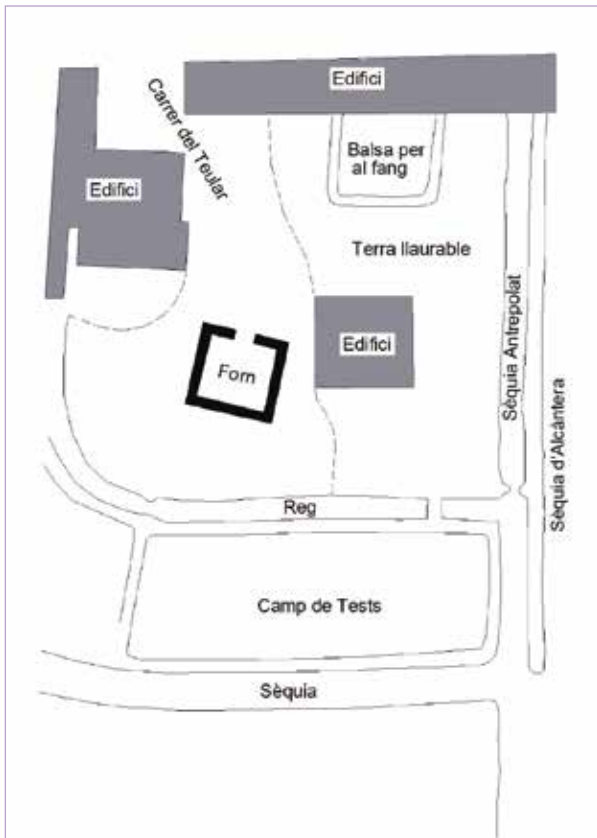

Figura 3.-
Croquis actualitzat del Forn de Terrisser
durant l'època islàmica del Carrer del Teular que
parteix de la proposta de Manuel González Martí⁸.
Autor: Dario Pérez Vidal.

s'arreglava i premsava l'oliva i el raïm, i es guardava l'oli i el vi per a la seua comercialització. Junt a totes aquestes feines van començar altres necessàriament associades a la fabricació de recipients i mitjans per a l'emmagatzemament dels productes anteriors, com foren el treball ceràmic, el tèxtil o la cistelleria. En aquests tallers artesanals es podia fabricar vaixel·la i àmfores per a envasar i exportar els productes comercials, es coïa el pa, es fonia ferro i vidre, es confeccionaven vestits i calçat, ferramentes i utensilis diversos.

La seua articulació seguia el model itàlic, on un propietari explotava els seus dominis mitjançant mà d'obra esclava dirigides per un capatàs (*villicus*); altres es parcel·laven i s'ar-

rendaven a colons que pagaven en diners o en part de la collita (partició de fruits). Una distribució interna convencional mostra sempre una doble funció: la primera concernent a instal·lacions laborals (magatzems, tallers, estables i residència d'esclaus i jornalers), que constituïen l'anomenada *pars rustica* de les viles rurals. La segona lligada a zones reservades als propietaris (*pars urbana*), algunes molt sumptuoses, amb edificacions plenes de comoditats (termes, adornades amb mosaics i pintures) i eren utilitzades pels propietaris de fet en els seus períodes residencials quan acudien des de les ciutats.

Amb tot açò, Càrcer podria haver estat un *villa* d'aquestes característiques?

4. Context històric

Si viatgem a l'estudi de l'entorn històric del nostre territori vegem que de manera general des de mitjan segle II a.C., comença a produir-se en el poblament ibèric tardà un canvi significatiu en el patró d'assentament, amb la implantació de petits nuclis que no compten amb estructures defensives i ocupen llocs propers a les terres de cultiu i a les vies de comunicació¹⁰.

Possiblement, i en relació amb aquest procés, s'observa l'abandonament d'alguns *oppida* ibèrics (finals del segle II i principis de l'I a.C.) en un procés gradual de reubicació del poblament rural¹¹. Aquest canvi adquiriria més significança als *oppida* situats en altura¹², mentre que als assentaments situats a les zones planes el poblament va poder tenir una major continuïtat.

Al món rural, amb el principi de l'Imperi es desenvolupa com hem dit, un nou model d'ocupació del territori basat en l'estructura mínima de les *villae*, amb la implantació de les quals s'abandonen definitivament els assentaments ibèrics en altura i la població s'estableix

¹⁰ Tònica que segueix per exemple el poble de Sumacàrcer, on s'evidencia una activitat habitacional en el pla durant l'època romana.

¹¹ Tal i com apunta el professor Ferràn Arasa i Gil al capítol dedicat a l'època romana de l'obra "El Sequer de Sant Bernat".

¹² Siga el cas del poblat fortificat iberoromà de la Creueta Alta (Antella) o del primitiu jaciment situat al Castell de Sumacàrcer.

a les zones del pla, annexes a les mateixes terres de cultiu, procés on podríem situar el nostre cas. Aquest canvi, al costat de l'adopció dels models arquitectònics i les tècniques constructives i decoratives romanes, suposa un pas fonamental en el procés de transformació cultural de la societat ibèrica cap als models i tendències llatines.

Aquestes característiques cal entendre-les dintre del període històric que sofreixen les terres valencianes, en les que es comença a donar un auge de les *civitates* (ciutats, tot i que potser no jurídicament des de l'òptica romana), com així ho corroboren les restes arqueològiques. Es tracta d'un moment de benestar econòmic i de vida apaivagada que es veurà contrariada durant el segle III d.C. en la que una crisi creixent, unida als conflictes militars, polaritzarà la situació social entre una minoria enriquida i una massa en unes condicions precàries, la *plebs* i els esclaus. Les conseqüències derivaran en col·lapse sociopolític sense precedents que aplegarà al setge i destrucció de les ciutats, algunes conegudes com El Tossal de Manisses, L'Alcúdia i probablement també Sagunt.

És entorn aquest temps, quan hipotèticament podem suposar "la fundació" d'un Càrcer primitiu, que geogràficament quedaria a mig camí de les ciutats de Valentia i Saetabi, pertanyent molt probablement a la jurisdicció administrativa de la última de les anteriors per trobar-se dintre del seu hinterland¹³ més fàctic.

A grans trets, cal destacar una de les tòniques més seguides per la majoria d'aquests nuclis de poblament romans, i aquesta és la proximitat de nombrosos jaciments als rius, tant al propi Xúquer com als seus afluents Magre, Sellent, Verd i Albaida, la qual cosa pot indicar que aquests tenien un règim fluvial més regular. L'existència de potents nivells sedimentaris que cobreixen les restes d'època romana prova que les grans avingudes que colmataven les zones riberenques dels rius, van tenir lloc amb posterioritat i justifica, almenys en part, que un gran nombre de les restes materials romanes es troben fins avui soterrades o desaparegudes per causa de la pròpia erosió i dinàmica fluvial.

5. Interpretacions

Durant ben endinsats el segle IV d.C. i recolzant-nos en les troballes ceràmiques de la zona, és quan comença a adoptar-se el patró constructiu de grans nuclis d'habitació rurals que acabaran perdurant fins els nostres dies com bé testimonia la toponímia. Tot i que seria molt primerencament, entorn el 70 d.C. amb l'obtenció del reconeixement de *colonia* de la ciutat de Valentia, quan començaria una colonització més efectiva amb repartiments de terres, dinàmica que pot ser afectà el terreny de l'actual localitat de Càrcer per trobar-se en una vall transitada per dos rius, és a dir, per tractar-se d'un terreny fèrtil i sensible al conreu.

Gran part del parcel·lari actual del terme de Càrcer, que es troba colindant amb el Xúquer, frontera natural històrica entre l'Ede-tània i la Contestània ibèriques, presenta unes característiques ortogonals altament semblants a allò que es coneixeria com *ager publicus* i al sistema agrimensor romà, tot i que és cert que l'actual paisatge ha sofert una forta incidència antròpica. Cal destacar aquest aspecte perquè la implicació humana a l'àmbit agrari, salvant algunes modificacions dins del segle VIII sobretot musulmanes, mantindrà aquesta estructura al llarg dels segles.

Començarà a donar-se un procés d'adhesió a aquests nuclis poblacionals posant-se baix l'autoritat i protecció d'un senyor territorial, segurs de poder obtenir un treball més o menys perdurable a canvi d'una reducció privativa de llibertat. Aquesta realitat social perduraria fins pràcticament el segle VI, inclús la trobaríem en el canvi del poder visigot al musulmà.

Aquest manteniment en la idiosincràsia social dels habitants nadius de la zona podria induir-nos a pensar que algunes de les zones més habituals van poder ser reutilitzades a cronologies posteriors com és el cas del forn de terrisser que hem referenciat amb anterioritat. Tant és així, que els forns més senzills de l'època islàmica posterior mostren uns trets tipològics semblants als que eren utilitzats per la cultura romana (fet que hagués pogut contribuir a l'am-

¹³ Àrea d'influència efectiva d'un nucli urbà.

Figura 4.-

Forn de terrisseria d'època islàmica trobat a l'Era Alta (Alcàntera del Xúquer)

(Font: Fitxes Arqueològiques de l'Inventari de Jaciments Arqueològics de la Generalitat Valenciana).

bigüitat descriptiva dels documents de l'excavació realitzada al carrer del Teular).

Si atenem a les fotografies de les que disposem de la troballa esdevinguda a la localitat veïna d'Alcàntera del Xúquer, en la qual va aparèixer un forn de terrisser islàmic del segle XIV, plantejem que malgrat i que no es conserva ninguna imatge ni dibuix del forn ceràmic trobat a Càrcer, no distaria d'establir una sèrie de paral·lels amb el forn islàmic trobat a Alcàntera del Xúquer, una comparació que ens pot servir per a visualitzar d'una manera més gràfica allò que venim comentant.

Vegem un forn bicameral de tirada vertical, en el qual la caldera es separa del laboratori per una estructura sòlida realitzada en obra, en aquest cas paredada, que es coneix pel nom de graella; aquesta tipologia de forn és coneguda des de fa uns sis mil anys aproximadament, de fet, es tracta del tipus de forn de convecció més estès des de l'antiguitat per tot el Mediterrani. La seua major difusió territorial aplegaria prop del primer mil·lenni a través de la colonització semita de l'Occident Mediterrani, i sobretot amb l'Imperi Romà es convertiria en l'estructura de cocció més estandarditzada¹⁴.

Per tant, l'aflorament de l'afamada indústria ceràmica carcerina d'època islàmica¹⁵, haguera pogut estar lligada des d'un primer moment a una tradició ceràmica anterior i més antiga; en qualsevol dels casos, es disposava dels mitjans hídrics i mineralògics necessaris per escometre amb l'empresa en qüestió. Molt probablement el poblament musulmà va trobar un substrat cultural previ que va facilitar aquesta tecnificació i especialització industrial. Cal recordar arribats a aquest punt que el que venim esmentant és una hipòtesi de treball, donat que malauradament no hem pogut trobar peces ceràmiques romanes ni de cronologies anteriors que es relacionen, o bé directament amb el forn, o dintre de l'actual casc municipal.

Tenim la necessitat de contrastar l'entorn "del Càrcer" que pogués haver estat romà amb el context històric de la resta de municipis que formen part de la Vall: les úniques troballes arqueològiques, bé arquitectòniques o bé materials, que es poden relacionar directament amb les cronologies d'habitació romanes són el jaciment de la "Fàlquia I i II" a Beneixida, el de l'"Havana" a Antella, i la vessant del Castell, el "Pla de Penilla" i la necròpoli de "El Teular" a Sumacàrcer. Tot i que també trobarem nombrosos jaciments pertanyents a nivells ibèrics previs a la Vall de Càrcer (Veure Figures 5 i 6).

¹⁴ No vegem ara l'ocasió d'aprofundir excessivament en les característiques de la producció ceràmica durant època romana donat que no hem pogut accedir a ningun material relacionat amb el forn que hem descrit.

¹⁵ Potser més estudiada i coneguda en part per haver estat citada per tots els cronistes medievals del Regne, o per la mateixa actuació de personatges il·lustrats com Cavanilles o Pascual Madoz.

6. Resta de la Vall de Càrcer en l'antiguitat

Si individualitzem els materials d'aquests jaciments començarem amb els trobats al terme de Beneixida. Trobem unes galeries subterrànies d'època Baix Imperial, en les que van aparèixer dues llucanes¹⁶, un vas ceràmic, comptes de collar de pasta vítria i una fíbula de bronze. El descobriment es feu en una prospecció al 1958, en l'Olivar de Poveda de la partida de la Fàlquia. La construcció subterrània era composta per una cambra circular amb volta, amb tres subcambres associades, dues d'elles amb dos departaments. S'accedia per una estreta i llarga galeria d'uns nou metres de longitud.

Associada a aquesta mateixa partida agrícola, es va trobar (al que s'anomenà Fàlquia II) una alta concentració de ceràmica en superfície entre els camps de tarongers. Els fragments ceràmics eren de diverses èpoques i els tipus ceràmics que s'observen són en la seua majoria peces comunes llises, altres ceràmiques comunes vidriades, i les que ens interessen a nosaltres que coincideixen en els fragments més rodats, potser siguen de cronologia romana, però és una afirmació a mitges, donat que la grandària i estat dels mateixos no permeteren matissar-ho degudament.

ID	NOM JACIMENT	MUNICIPI	DATA INTERVENCIÓ	CRONOLOGIA	ALTRES CRONOLOGIES D'OCCUPACIÓ	TIPUS
1	Creueta Alta	Antella	1992	Ibèric Ple (s.V-III a.C.)	No	Hàbitat concentrat: poblat fortificat
2	L'Havana	Antella	1992	Ibèric Final (s. III-II a.C.)	Romà Baiximperial	Hàbitat dispers
3	La Fàlquia I	Beneixida	1958	Antiguitat Tardana	Romà Baiximperial	Necròpoli
4	La Fàlquia II	Beneixida	2005	-	-	Zona de dispersió de material
5	Forn de terrisser (Carrer el Teular)	Càrcer	1992	?	Època Islàmica	Taller industrial
6	Troballa aïllada (Oest Ermita)	Sellent	-	Cultura Ibèrica	-	Zona de dispersió de material
7	Castell	Sumacàrcer	-	Ibèric Antic/Ibèric Ple	?	Hàbitat dispers
8	Vessant del Castell	Sumacàrcer	No s'intervé	Cultura Ibèrica	Cultura Romana	Zona de dispersió de material
9	Necròpoli "El Teular"	Sumacàrcer	-	Cultura Romana	-	Necròpoli
0	Pla de Penilla	Sumacàrcer	1972	Cultura Romana	Romà Baiximperial	Taller industrial

Figura 5.-

Taula dels jaciments d'època antiga documentats a la Vall de Càrcer.

¹⁶ Probablement de tipologia semblant a les trobades a la Necròpoli del Camí d'Albalat a Alzira.

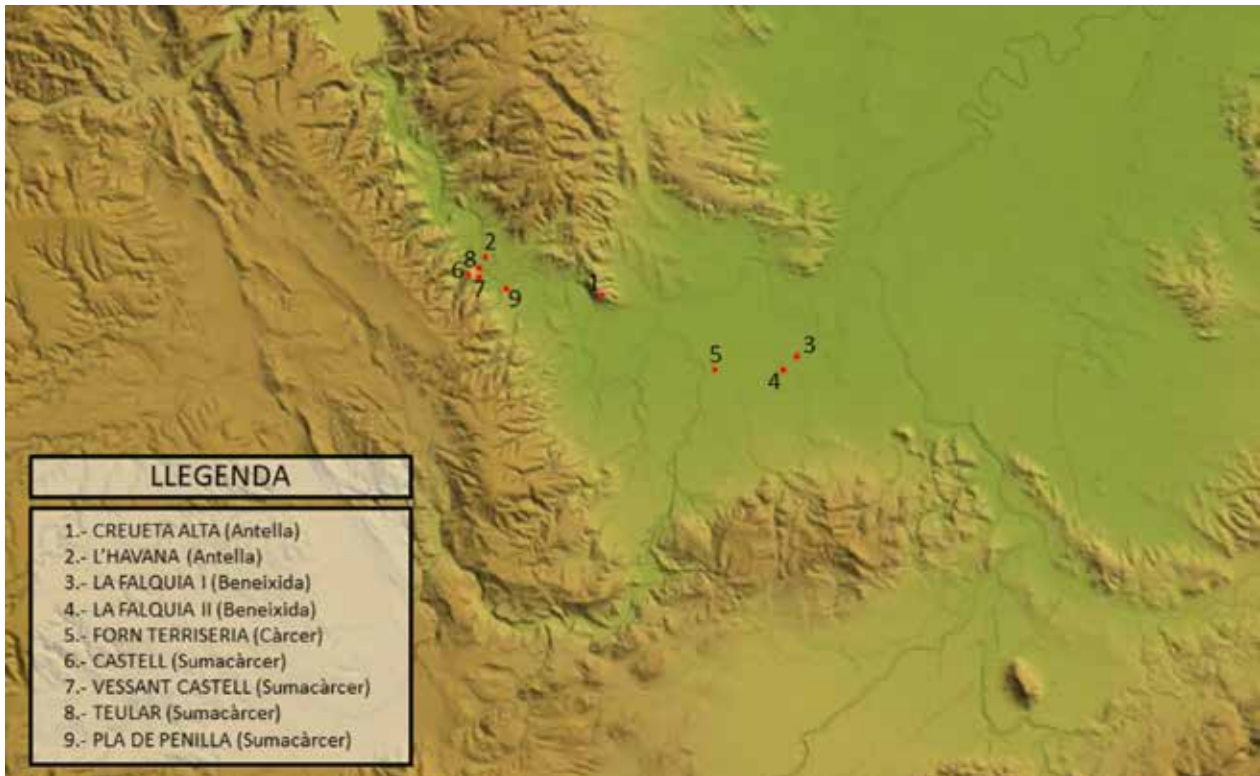

Figura 6.-
Mapa de la distribució dels jaciments d'època antiga documentats a la Vall.

Per la seua part el jaciment de l'Havana el localitzem a la partida homònima al sud-oest del terme d'Antella. Van aparèixer restes d'un assentament ibèric, però el material recollit mostrava una tradició més bé iberoromantazada, potser lligada al jaciment en altura de la Creueta Alta dintre del mateix terme.

Finalment a Sumacàrcer, trobem a la vessant del castell islàmic una àmplia zona d'escassa potència estratigràfica amb una certa dispersió de ceràmica iberoromana, consistent en fragments (identificats com teules romanes, ceràmiques comunes i ceràmiques grises de cuina) localitzats en superfície on predomina una espessa cobertura vegetal. Aquesta dispersió no ha pogut documentar-se ni associar-se a estructures arqueològiques coetànes, i el seu origen pot estar relacionat amb el jaciment ibèric (documentat parcialment) que ocupava el turó entre els segles V i III a.C. En aquesta informació s'apunta a la possibilitat de que el cementiri i la carretera d'accés a aquest afectaren en algun moment al propi jaciment.

Per la seua banda, al jaciment situat al "Pla de Penilla" es va documentar un gran conjunt de sitges (que sumen un total de 42, de les que malauradament sols s'excavaren 25). Es troben excavades totalment a la roca i presenten una planta circular, junt a les que es van trobar associades també fosses rectangulars, estructures de morter i pedra i peus de bigues verticals.

Com a últim ítem en aquest municipi, situat a la Partida de Viro, va aparèixer una mandíbula, diversos cranis humans i aixovar associat consistent en una anella de bronze i un fermall de sivella, tot pertanyent a una sepultura d'època romana¹⁷.

Amb açò considerem que a la Vall, salvant la innegable però més restringida activitat poblacional durant època ibèrica, vegem que a les immediacions del poble de Càrcer existeixen evidències clares d'una ocupació romana duradora, apareguent necròpolis (almenys soterraments) lligades a molts dels municipis que hui en dia trobem establerts. Suposar que "el poble de Càrcer" hagués patit una sort paregu-

¹⁷Tot i que la superficialitat tant de la troballa com de la descripció de la mateixa no ens permet nomenar el jaciment "necròpoli".

da no sembla ja una cosa tan estranya, sobretot si contemplem en primer lloc el propi testimoni del forn ceràmic trobat dintre del casc municipal, i considerant també el propi emplaçament del poble, prop de dos recursos aquífers de rellevància com eren i són els rius Sellent i Xúquer i la fertilitat que proporcionen a les terres més pròximes. Manifestem també la importància que suposaria l'aprofitament orogràfic; centralitat territorial que molt probablement va facilitar el control estratègic de la pròpia vall en els temps més antics.

Així cal esmentar, tal i com apunta Joan Català i Cebrià¹⁸, que són moltes poblacions actuals les que han vist el seu inici històric als eixos vertebradors del territori que anomena "camins muntanya-riu", actius durant èpoques neolítiques i ibèriques pel sedentarisme d'aquestes poblacions (comunicació, comerç i pasturatge itinerant), però amb una pèrdua de protagonisme per l'atorgament de la *pax romana* i d'una ocupació estable a la planura. Es tracten de vies que es donaven sobretot als entrecreuaments amb les devaluades vies marginals fluvials (siga el cas d'un afluent del Xúquer com ho és el riu Sellent) o amb vies comercials, requisits que sens dubte reuneix el territori carcerí.

Si incidim més en aquest aspecte, escollir aquest emplaçament centralitzat del territori en detriment de construccions en altura sobre una vall pràcticament tancada per muntanyes, va poder propiciar un control dels encara i probablement actius nuclis habitats per població ibèrica durant el propi període de romanització del territori, per açò podríem apuntar a que el primitiu assentament romà carcerí que pensem, va poder actuar com una espècie de nucli-epicentre de control sota la resta de comunitats coetànies. Aquest fet faria aparèixer al terme de Beneixida una necròpoli de cripta que podria

haver estat associada al nucli carcerí (que inclús podria haver estat pròxim del terme d'Alcàntera¹⁹), donat que l'antic poble de Beneixida era més pròxim a l'actual poble d'Alcàntera del Xúquer (a falta de noves troballes que ho puguem corroborar), recordem que els llocs de soterrament freqüentment estaven situats a curta distància dels nuclis de població, normalment al costat del o dels camins d'accés²⁰.

Del mateix mode, podríem explicar que apareguera també a Sumacàrcer una altra comunitat probablement posterior, bé amb una funció també de control territorial a una i altra banda de la Serra de Navarrés (tal i com pareix va complir ja en època ibèrica) per ser accés a les terres fèrtils, o bé de caràcter més defensiu per a ocasions de perill en la que l'etimologia de *Suma-càrcer*, trobant-se format pels mots llatins "summa" (*summus, -a, -um*)²¹ i "carcer" (*carcer, -eris*)²², és a dir, "el Càrcer de dalt o "el Càrcer més elevat", cobraria veritablement més sentit, lluny de la convencionalitzada proposta de que "Càrcer" siga un terme derivat del mot islàmic "*al-qaçr*", i que el terme "Sumacàrcer" correria el mateix destí per extensió.

7. Estudi toponímic

La pròpia etimologia llatina del terme disposa que "*Carcer, -eris*" significa presó ("càrcel" en castellà), cosa que coincidirà amb una metaforització de la situació geogràfica. Molt probablement la posterior població islàmica de la vall, entraria en contacte amb aquest nucli preexistent, de denominació romana, adoptant consegüentment la denominació d'aquest poble, d'igual mode que farien amb altres com la translació del terme *Sucron* a *Xuquer*, *Saetabis* a *Satiba*, *Valentia* a *Balensiya*, i un llarg etcètera.

¹⁸ "Formació vial i poblament a la vora dreta de la Ribera Alta del Xúquer. Nuclis poblacionals que s'assentaren als antics camins, sobretot als seus entrecreuaments. "L'escenari històric del Xúquer", Actes de la IV Assemblea d'Història de la Ribera (l'Alcúdia, 1986).

¹⁹ De fet alguns testimonis situen troballes de materials romans, més específicament d'un sesterci, al parcel·lari agrari d'Alcàntera del Xúquer.

²⁰ Aquest fenomen de congregació funerària de diverses tombes acabaria creant grans necròpolis entorn dels assentaments, en part degut al principi de miasma imperant majoritàriament en totes les cultures mediterrànies.

²¹ "El més alt, el més elevat". Diccionario Ilustrado Latino-Español, Español-Latino Vox, Ed. Larousse, Barcelona, 2011. pàg.489.

²² "Presó o calabós". Diccionario Ilustrado Latino-Español, Español-Latino Vox, Ed. Larousse, Barcelona, 2011. pàg.66-67.

Per a recolzar aquest plantejament trobem un estudi, tornant a allò que havíem apuntat anteriorment amb la toponímia sucronense, de Joan Carles Membrado que il·lustra molt satisfactòriament aquesta qüestió²³.

Segons aquest autor, existiria una espècie de sincronia toponímica establerta durant l'època islàmica en la que Alcàntera del Xúquer, derivada de *al-qantara* (el pont), es convertiria en una clau (metafòricament) per accedir a aquesta vall empresonada, i amb açò a Càrcer (la presó), i permetria al seu torn la comunicació d'aquesta vall amb Alberic, Alzira i la ciutat de València, donat que la vall, fins llavors només havia estat connectada amb la resta de la Ribera per mitjà de passos de barca fluvials pràcticament de caràcter estacional i dependents dels cabdals i els règims al·luvials dels rius²⁴.

Aquest estudi també apunta a la possibilitat de que Beneixida que, segons Coromines, deriva de *(l)ben as-sidda* (el "lloc" de la força, la fortalesa), podria tenir un sentit similar al del veí Alcosser²⁵: la fortalesa (o petit alcàsser) que vigila el pas del riu. És pel terme de Beneixida per on travessava l'antic camí Real de Madrid a través de l'anomenada Barca del Rei fins a 1917, quan es va construir el pont de Ferro de Gavarda. És molt possible que en el passat hi hagués en el terme de Beneixida un altre pas històric, just entre les barques de Gavarda i del Rei.

Esmentem totes aquestes qüestions a propòsit de la toponímia, per posar de manifest la importància de les vies de comunicació i els camins, que si a època islàmica van començar a estendre's, durant l'època antiga encara tindrien una rellevància més marcada. Per això

Figura 7.-
Origen lingüístic dels municipis sucronenses de València proposat per Joan Carles Membrado.

²³ MEMBRADO TENA, JOAN CARLES (2012). "Toponimia sucronense en Valencia". Biblio 3W, Revista bibliográfica de geografía y ciencias sociales, Serie documental de Geo Crítica. Cuadernos Críticos de Geografía Humana, Vol. XVII, nº 999, Universidad de Barcelona.

²⁴ MATEU VELLÉS, J. (1980). "El llano de inundación del Xúquer (País Valenciano). Geometría y repercusiones morfológicas y paisajísticas"

²⁵ Poble islàmic pròxim a Alberic actualment desaparegut.

mateixa podríem apuntar a que seria coherent pensar una *villa* romana (o almenys un assentament, independentment del grau jurídic del que disposara) que coincidira amb un gual del riu Sellent, en concordança amb la resta d'evidències d'època romana de la vall.

8. Conclusions

Vets ací, ens pareix massa afirmar que l'origen del poble de Càrcer va ser romà, això seria un plantejament altament criticable. Quedem-se amb l'estudi i l'exercici reflexiu presentats, i de com aquests esdevenen eines de qüestionament de la història carcerina tradicional, i salvant que algunes de les dades podrien ser indicatives de que en efecte va poder existir un nucli o assentament romà dintre del casc municipal, no podem donar una resposta del tot concloent.

No obstant, si que tenim suficients motius per almenys, hipotetitzar o inferir sobre un assentament (origen?) romà del poble de Càrcer. Es tracta d'un plantejament que cobra força després del contrast històric de la resta de poblacions veïnes, i que corrobora l'escassa i quasi inexistent informació arqueològica que hem pogut reunir.

Cal entendre l'emplaçament del municipi dintre de la innegable activitat a la Vall durant l'època antiga (majoritàriament situada als nuclis poblacionals en altura), que va incrementar-se amb la romanització del territori, donant pas a un nou patró d'assentaments més lligats a la baixada cap al pla, junt a la fertilitat dels recursos aquífers, i junt el trànsit i les oportunitats

econòmiques d'organització entorn les vies de comunicació que vertebraven el territori.

Així albirem que probablement, un primitiu nucli de poblament a Càrcer es va donar amb aquest procés de romanització del llevant d'*Hispania*, incipient a l'època Baix Imperial (s. III-V d.C.), en la que gran part dels pobladors de la Vall, presumiblement ja comunitats *ibero-romanitzades*, van veure un territori fecund per al conreu entorn el Xúquer i el Sellent, i el gual que probablement s'originava al llit d'aquest últim riu en direcció cap a l'actual Cotes. Tanmateix, hem plantejat aquest nucli de població gràcies a la troballa d'un forn ceràmic, estructura industrial íntimament lligada al patró socioeconòmic establert per les *villae* romanes, que es troba immers en l'actual entramat urbà i que resulta ser la pedra angular, i al mateix temps element arqueològic-industrial singular del present estudi.

El que queda clar és que mitjançant noves propostes entorn l'estudi arqueològic i històric del patrimoni municipal (punt que vegem necessari potenciar) es pot esbrinar fins i tot qüestionar el nostre passat; passat del que molt tristament no trobem quasi menció. Avui en dia la revisió de dades i les noves propostes, integrant també les noves tecnologies, són el "futur del nostre passat" i s'ha de seguir apostant per la investigació i promoció cultural amb l'ús de les distintes eines que es troben al nostre abast. Pensem en que allò que es troba soterrat espera tornar a veure la llum algun dia, i els orígens de Càrcer, els nostres orígens, porten ja massa temps esperant.

9. BIBLIOGRAFIA

- ABAD CASAL, LORENZO (1985): *“Arqueología del País Valenciano: panorama y perspectivas. Arqueología romana del País Valenciano: panorama y perspectivas”*. Anejo de la revista Lucentum, Universidad de Alicante, pàgs. 877-1023.
- BARCELÓ MIQUEL, et alii. (1984): *“Historia de los Pueblos de España. Los antiguos territorios de la Corona de Aragón”*, Argos Vergara.
- BONET, H.; MATA, C. (2001): *“Organización del territorio y poblamiento en el País Valenciano entre los siglos VII al II a.C. Entre Celtas e Iberos”*. Real Academia de la Historia-Casa de Velázquez (Berrocal y Gardes, eds.), Madrid, 175-186.
- BONET, HELENA; ALBIACH, ROSA; GOZALBES, MANUEL (2003): *“Romans i Visigots a Terres Valencianes”*. Museu de Prehistòria i de les Cultures de València.
- CATALÀ CEBRIÀ, JOAN. (1986): *“Formació vial i poblament a la vora dreta de la Ribera Alta del Xúquer. Nuclis poblacionals que s’assentaren als antics camins, sobretot als seus entrecreuaments. “L’escenari històric del Xúquer”*. Actes de la IV Assemblea d’Història de la Ribera, l’Alcúdia.
- CUEVES SUÑER, DEMETRIO (1967): *“Referencias históricas de Cárcer”*.
- CUEVES SUÑER, DEMETRIO (1967): *“Referencias históricas generales y particulares de Cárcer. Invasión árabe – Fundación del pueblo – Primeros regadius – Dominio – Reconquista – Donaciones – Palacio Señorial – Feudalismo – Escudo Municipal”*.
- FERRER CLARÍ, AGUSTÍ, ARASA I GIL FERRÁN, et alii. (2013): *“El yacimiento arqueológico del Sequer de Sant Bernat”*, cap. *“El período romano”* (Ferrán Arasa i Gil, Universitat de València), Red Eléctrica de España S.A.U i Ajuntament de Alzira, pp.51-63.
- FURIÓ, ANTONI (2012): *“Història del País Valencià”*, Tres i Cuatre.
- MATEU VELLÉS. J. (1980): *“El llano de inundación del Xúquer (País Valenciano). Geometría y repercusiones morfológicas y paisajísticas”*. Cuadernos de Geografía, 27, 121-141.
- MAS, M.; PLA BALLESTER, E.; et alii. (1973): *“Gran Enciclopedia de la Región Valenciana”*, Vol. 3.
- MEMBRADO TENA, JOAN CARLES (2012): *“Toponimia sucronense en Valencia”*. Biblio 3W, Revista bibliográfica de geografía y ciencias sociales, Serie documental de *Geo Crítica. Cuadernos Críticos de Geografía Human*, Vol. XVII, nº 999, Universidad de Barcelona.
- SERRANO VAREZ, DANIEL (1987): *“Yacimientos Ibéricos y Romanos de la Ribera (Valencia. España)”*. Academia de Cultura Valenciana, Sección de Prehistoria y Arqueología, Núm. 12, Valencia.